

ლაშა მგელაძე - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნეს ინჟინერინგის დეპარტამენტის დოქტორანტი;
ელ. ფოსტა lmgeladze@gmail.com, ტელ. 577 22 98 89

კონკურენციის პრობლემატიკა სახელმწიფო შესყიდვების სისტემაში

სტატია ეხება სახელმწიფო შესყიდვებისა და კონკურენციის (ანტიმონოპოლიურ) თემატიკას. განხილულია ქვეყნისა და ბიზნესისთვის უმნიშველოვანესი სფეროს - სახელმწიფო შესყიდვების სისტემასთან დაკავშირებული, კანონმდებლობით განსაზღვრული, რეგულაციები და მათი ზემოქმედება კონკურენციულ გარემოზე (კონკურენციის პრინციპების დაცვასთან მიმართებაში).

შესაბამისად, მიმოხილული და შეფასებულია ტენდერის გამოცხადებისათვის საჭირო მონეტარული ზღვრები, პირდაპირი/გამარტივებული შესყიდვასთან დაკავშირებული რეგულაციები, მარეგულირებელი კანონმდებლობის გავრცელების არეალი და გამონაკლისები, კანონმდებლობით განსაზღვრული შესყიდვების სახეები, შავი და თეთრი სიის წარმოების საკითხები, სახელმწიფო შესყიდვების აღსრულებაზე პასუხისმგებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის საკითხები.

ბოლოს, შემოთავაზებულია რეკომენდაციები შესყიდვების სისტემის სრულყოფის მიმართულებით. კერძოდ: 1. ტენდერის გამოცხადების მონეტარული ზღვარი უნდა გაიზარდოს 50,000 ლარამდე. 2. კანონმდებლობა უნდა იძლეოდეს, ჩაშლილი ტენდერის შემდეგ, პირდაპირი შესყიდვის განხორციელების საშუალებას (მაკონტროლებელ ორგანოსთან შეთანხმების აუცილებლობის გარეშე). 3. შესყიდვების კანონმდებლობა თანაბრად უნდა გავრცელდეს ყველა საბიუჯეტო ორგანიზაციაზე (თუ რაიმე განსაკუთრებულ და ობიექტურად გამართლებულ შემთხვევასთან არ გვაქვს საქმე) 4. უნდა შემცირდეს შესყიდვის სახეები 5. უნდა გაუქმდეს შავი და თეთრი სიის წარმოების ვალდებულება 6. კონკურენციის და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოები უნდა გაერთიანდეს.

ჯანსაღი კონკურენციული გარემო, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მთავარი პოსტულატია ყველასთვის ნათელია. ჩვენი აზრით, იმისთვის, რომ არსებობდეს ჯანსაღი კონკურენცია, პირველ რიგში აუცილებელია სახელმწიფო მართვის ინსტიტუტები იყოს გამართული ქვეყანაში. ქვეყნის მმართველობის ინსტიტუციური მოწყობა იყოს ეფექტიანი, რომელიც ადეკვატურად უმკლავდება წამოჭრილ პრობლემებს და ეფექტიანად მართავს ქვეყანას. ჩვენი აზრით, კონკურენციის განვითარებასა და მისი ეფექტიანი ფორმით ჩმოყალიბებაში უდიდესი როლი ენიჭება გამართულ და ეფექტიან სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის არსებობას.

რატომ სახელმწიფო შესყიდვების სისტემა?

სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი ერთ-ერთი უმსხვილესი სექტორია ქვეყანაში. იგი მთლიანი შიდა პროდუქტის 10%-ს აღწევს [16]. 2014 წელს სახელმწიფო შესყიდვების

ხელშეკრულებების ჯამურმა ღირებულებამ 2,846,942,257 ლარს მიაღწია [13 გვ.9], 2015 წელს 3,203,258,126 ლარი შეადგინა [14, გვ.10], 2016 წელს 4,018,097,958 ლარით განისაზღვრა [15, გვ.9], ხოლო 2017 წელს 3,644,642,294 ლარი შეადგინა [16]. თუ გავითვალისწინებთ, რომ 2017 წელს ქვეყნის სახელმწიფო ბიუჯეტი 12 მილიარდამდე იყო გამოდის, რომ ბიუჯეტის თითქმის მესამედი სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე იხარჯება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ნათლად ჩანს, რამხელა როლს თამაშობს სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში. შესაბამისად აღნიშნულ ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის ხელშეწყობა უმნიშვნელოვანესია, რადგან სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე დაშვებულმა შეცდომამ (კონკურენტული პირობების შეზღუდვამ, პროტექციონისტური პოლიტიკის გატარებამ) შეიძლება მკვეთრად გააუარესოს სიტუაცია არა მარტო შესყიდვების ბაზარზე, არამედ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიმართულებითაც.

ამასთან, ჩვენი აზრით, პირველ რიგში, აუცილებელია სისტემა აგებული იქნეს სწორ, გააზრებულ და პრაქტიკულად გამართლებულ საფუძველზე. თუ სტრუქტურა პრინციპების, ძირითადი/საკვანძო მიმართულებების დონეზე სწორად არ იქნება განსაზღვრული და სწორად განსაზღვრულ საფუძველზე არ აიგება სისტემა, დაირღვევა, როგორც კონკურენციის პრინციპები, ისე მკვეთრად შეფერხდება სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ტემპი.

ჩვენ შევეცდებით გავაანალიზოთ სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის ის ძირითადი პოსტულატები, რომელიც მნიშვნელოვანია, როგორც სისტემის გამართულად და ეფექტიანად ფუნქციონირებისათვის, ასევე შესყიდვების ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის პირობების არსებობისათვის. [ნაშრომის გაცნობისას, ზოგიერთ მკითხველს, შეიძლება შეექმნას შთაბეჭდილება, რომ სტატიაში განხილული ეს თუ ის საკითხი/მიმართულება არ არის უშუალო კავშირში კონკურენციის დაცვის პრინციპებთან. აღნიშნულის საპირწონედ გვინდა განვმარტოთ, რომ სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარს არეგულირებს სახელმწიფო და შემსყიდველები არიან საბიუჯეტო ორგანიზაციები (ორგანიზაციები, რომელიც ფინანსდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან). აღნიშნულ ბაზარზე არ/ვერ მოქმედებს (ან ვერ მოქმედებს სრულყოფილი ფორმით) ბევრი ეკონომიკური (მათ შორის თავისუფალი ბაზრისთვის დამახასიათებელი და მსოფლიოში დანერგილი კონკურენციის პრინციპები) კანონი. მაგ. უხილავი ხელი, მოთხოვნა-მიწოდების კანონი, მეტი მოგების მიღების მიზნით პროდუქციის და მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესების სტიმული, არ არსებობს შემსყიდველებს შორის კონკურენცია და ა.შ. შესაბამისად, აღნიშნული სისტემის მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და ინსტიტუციური სტრუქტურის გამართულობას, გამჭვირვალობას და ეფექტიანობას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის არსებობისა და დაცვის კუთხით]

მივეყვით საკითხს ეტაპობრივად:

1. ტენდერის გამოცხადების მონეტარული ზღვარი (5000 ლარი¹) როგორც კონკურენციის შემაფერხებელი ფაქტორი

¹ საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ მუხლი 3. პუნქტი 1. ქვეპუნქტი ე)

აღნიშნული მიდგომის მომხრეთა არგუმენტი იმის შესახებ, რომ საბიუჯეტო სახსრები იზოგება, გამჭვირვალეა სისტემა და მცირდება კორუფციის რისკი არასაკმარისია. ზღვარი იმდენად დაბალია, რომ არ არის ტენდერის გამოცხადებისთვის, დახარჯული რესურსების, ენერგიისა და დროის (უნდა მოამზადო დოკუმენტაცია, სულ მცირე 7-10 დღე უნდა ელოდო ტენდერის დაწყებას და ა. შ.) ადეკვატური. ასევე, გაუგებარია რა კორუფციულ რისკზეა საუბარი 10000-50000 ლარის ფარგლებში არსებული შესყიდვების შემთხვევაში (მსგავს შემთხვევაში კორუფციის რისკი არ არის ტენდერის გამოცხადებისათვის საჭირო რესურსების ადეკვატური). ამასთან, დიდი ალბათობით შანსი იმისა, რომ ტენდერში მონაწილეობა მიიღოს კომპანიამ მინიმალურია, არ უღირთ მცირე თანხაზე ვაჭრობა და ენერგიის ხარჯვა. (მაგ. სამი კომპიუტერის შეძენა თუ მინდა სამსახურისათვის, რომელთა ფასი 5000 ლარს სცილდება, უნდა შევადგინო სატენდერო დოკუმენტაცია, გამოვაცხადო ტენდერი, სულ მცირე 7-10 დღე უნდა ველოდო ტენდერის დაწყებას, განვიხილო შემოსული წინადადებები, ვწერო კომიისის აქტები, გამოვავლინო გამარჯვებული და, ბოლოს, გავაფორმო ხელშეკრულება. ესეც იმ შემთხვევაში, თუ ტენდერში მონაწილეობა მიიღო ვინმემ თანხის სიმცირის გამო). ეს იმ ფონზე როცა 2017 წელს ტენდერებში მონაწილეთა (მიმწოდებელთა, კომპანიების) საშუალო რაოდენობა 2.14-ს შეადგენს (შესყიდვების ობიექტები მიხედვით მონაწილეთა ოდენობა შემდეგნაირად ნაწილდება საქონელი - 1.95, სამშენებლო სამუშაოები - 2.91, მომსახურება 1.8) [16].

აქვე ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ შემდეგ საკითხზე, 2017 წელს გამოცხადდა 31,864 ელექტრონული ტენდერი, საიდანაც 50 000 ლარამდე გამოცხადებულმა ტენდერებმა 24,446 (76.7%), 10 000 ლარამდე გამოცხადებულმა ტენდერებმა 13,190 (41.4%), 50,000-200,000 ლარის ფარგლებში გამოცხადებულმა 4,863 (15,3%), ხოლო 200,000 ზემოთ გამოცხადებულმა ტენდერებმა მხოლოდ 2 555 (8%) ერთეული შეადგინა.

ზემოთ მოყვანილი ციფრები ცხადყოფს, რომ გამოცხადებული ტენდერების რაოდენობის 77% მოდის 50,000 ლარს ქვემოთ ტენდერებზე. ანუ, მთელი სახელმწიფო აპარატი, სისტემის მარეგულირებელი, კანონის აღსრულებაზე პასუხისმგებელი უწყება მომართულია 50,000 ლარამდე ტენდერების კონტროლზე. აღნიშნული, ჩვენი აზრით (მსუბუქად რომ ვთქვათ) არაეფექტურია, უფრო მეტ პრობლემას ქმნის (როგორც ადმინისტრაციული, ისე სახელმწიფო აპარატის მოქნილობის კუთხით) ვიდრე აგვარებს. ჩვენთვის გაუგებარია, რატომ უნდა იყოს 50,000 ლარს ქვევით შესყიდვები მოქცეული ასეთ მკაცრ რეგულაციაში.

ოპონენტები იტყვიან ალბათ, რომ ეს კორუფციული გარიგებების შესაძლებლობების მინიმუმამდე დაყვანის გამოა, რასაც არ ვეთანხებით. რა მასშტაბის კორუფცია შეიძლება მივიღოთ 50,000 ლარიან შესყიდვაზე და იქნება კი ის ტენდერის გამოსაცხადებლად დახარჯული ენერგიის დროის ფინანსური რესურსის, გამოცხადებულ ტენდერის მონიტორინგზე დახარჯული რესურსების ადეკვატური?

ზემოაღნიშნული პრობლემას ქმნის ბაზარზე კონკურენციის განვითარების კუთხითაც, რადგან გართულებული რეგულაციებითა და ბიუროკრატიული პროცედურებით დახუნძლული სისტემა „აფრთხოვს ბიზნესს“, კომპანიები თავს იკავებენ ტენდერებში მონაწილეობისაგან (რაზეც, ზემოთ მოყვანილი ტენდერებში მონაწილეთა საშუალო

რაოდენობრივი მაჩვენებელიც მიუთითებს), რაც ხელს უშლის ბაზარზე კონკურენციის განვითარებას.

ასევე, გამომდინარე იქიდან, რომ ტენდერში მონაწილე კომპანიების რაოდენობა მცირეა გამჭრალა შესაძლებლობა დაკვეთა მიიღონ იმ კომპანიებმა, რომლებიც ტენდერში არ იღებენ მონაწილეობას. აღნიშნული აქრობს სახელმწიფო სახსრების, დარგში მოქმედი რაც შეიძლება მეტი კომპანიისათვის გადანაწილების შესაძლებლობას. შესაბამისად, იზღუდება მრავალი კომპანიის განვითარების (სახელმწიფოს მხრიდან მიღებული შეკვეთა ხომ კომპანიის განვითარების ერთ-ერთი საშუალებაა) და მიმწოდებლების (კომპანიების) ერთმანეთთან კონკურენციის შესაძლებლობა. ოპონენტები იტყვიან, რომ თუ კომპანიას სახელმწიფო სახსრების/დაკვეთის მიღება უნდა მიიღოს მონაწილეობა ტენდერში, სადაც კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვების შემთხვევაში მიიღებს დაკვეთას. ოპონენტების საპირწონედ შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ეკონომიკა განვითარებადია, ქვეყნის ბაზარზე მოქმედი მცირე და საშუალო კომპანიების უმრავლესობა არ არის იმ დონეზე განვითარებული, რომ სრულფასოვნად გაეცნოს შესყიდვების კანონმდებლობას (მითუმეტეს რომ შესყიდვის 11 ფორმა (საბიუჯეტო ორგანიზაციებისათვის 9 არსებობს რომელიც შეიძლება რეფორმის ავტორებსაც კი აერიოთ არა თუ მიმწოდებლებს), დარეგისტრირდეს ელექტრონულ სისტემაში ჩაებას ელექტრონულ ვაჭრობაში და გამარჯვების შედეგად მიიღოს სახელმწიფო დაკვეთა. ამასთან რიგი კომპანიები, სხვადასხვა მიზეზის გამო, საერთოდ ერიდებიან შესყიდვების ელექტრონულ სისტემაში დარეგისტრირებასა და ვაჭრობას. ასევე, რიგ შემთხვევებში პირდაპირი/გამარტივებული შესყიდვის შემთხვევაში შესაძლებელია ტენდერის შედეგად დაფიქსირებულ ფასზე უფრო იაფად შესყიდვა საქონლისა თუ მომსახურების (კომპანიები, რომელიც არ იღებს მონაწილეობას ტენდერში შესაძლებელია უფრო იაფად ყიდდეს შემსყიდველისათვის საჭირო პროდუქტს).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მოქმედი მიდგომით, უქმდება სახელმწიფო სახსრების ეფექტურად გადანაწილების, კომპანიების სათანადოდ განვითარებისა და კონკურენციის ხარისხის გაზრდის შესაძლებლობები.

ჩვენი აზრით უმჯობესია ტენდერის გამოცხადების მონეტარული ზღვარი გაიზარდოს 50,000 ლარამდე.

2. ტენდერის ჩვარდნის შემდგომ, პირდაპირი შესყიდვის ფორმით ხელშეკრულების დადების შეუძლებლობა, როგორც ზედმეტი ხელოვნური ბარიერი.

ყოველ ჯერზე (თუ ტენდერი ჩავარდა) უნდა გამოაცხადო ახალი ტენდერი. საჭირო პროდუქციის შესყიდვა შეგიძლია მხოლოდ გადაუდებელი აუცილებლობის დასაბუთებით, რომელზეც ნებართვა სსიპ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დასკვნის საფუძველზე საქართველოს მთავრობამ უნდა მოგცეს. მიუხედავად თანხმობისა საჭირო პროდუქტი თუ მომსახურება მხოლოდ შეზღუდული რაოდენობით შეგიძლია შეიძინო. უნდა იყიდო ის რაოდენობა, რაც შემდგომი ტენდერის გამოცხადებამდე გესაჭიროება.

ჩვენი აზრით გაუმართლებელია ტენდერი გამოაცხადო ერთსა და იმავე საქონელზე მუდმივად და პროდუქტი ვერ შეიძინო. არგუმენტი, თუ კარგად დაგეგმავ და გამოაცხადებ, მონაწილეებიც შევლენ ტენდერში, ჩვენი აზრით ამ შემთხვევაში საფუძველს

მოკლებულია. საფუძველს მოკლებულია ასევე არგუმენტი, შემსყიდველების გაერთიანებისა და ერთობლივად ტენდერის გამოცხადების შესახებ (თუ თანხა მცირეა შემსყიდველებს შეუძლიათ ერთობლივად გამოაცხადონ ტენდერი). გაერთიანებისა და ერთობლივად ტენდერის გამოცხადების შესახებ ჩვენი აზრით არაეფექტურია და იშვიათი გამონაკლისის გარდა მკვდარი ჩანაწერია კანონმდებლობაში (მაგ. სამმა სკოლამ გამოაცხადოს გაერთიანებული ტენდერი იმისთვის, რომ იყიდოს 12 საბურავი თავიანთი მანქანებისათვის).

ჩვენი აზრით, აღნიშნული მიდგომა ზღუდავს კონკურენციას (იმ არგუმენტების საფუძველზე, რომელიც პირველ პუნქტში მოვიყვანეთ) და შესაბამისად საჭიროებს გამოსწორებას.

ჩვენი აზრით უმჯობესია, სამჯერ გამოცხადებული ტენდერის შემდგომ, თუ არავინ არ მიიღო მონაწილეობა/ტენდერი ჩავარდა, შესაძლებელი იყოს პირდაპირი შესყიდვის წესით შეიძინო საჭირო პროდუქტი, რა თქმა უნდა გონივრულ ფასში, ბაზრის მარტივი მოკვლევის საფუძველზე, რაც დიდი ალბათობით გაკეთებული იქნება უკვე სატენდერო დოკუმენტაციაში ფასის განსაზღვრისათვის.

ამასთან, ზედა ორი პუნქტი შეიძლება განპირობებული იყოს შემდეგი გარემოებით (კარგი იდეის უკან ფარული სტიმულიც იყოს კანონმდებლობის ამგვარი მოწყობისათვის): ტენდერის, როგორც გამოცხადების, ისე მასში მონაწილეობის საფასური შეადგენს 50 ლარს. თანხა რჩება უშუალოდ შესყიდვების სააგენტოს და იგი განკარგავს. შესაბამისად ინტერესი იმის შესახებ რომ რაც შეიძლება მეტი ტენდერი ჩატარდეს/გამოცხადდეს ბუნებრივია, რომ არსებობს...

3. სახელმწიფო შესყიდვების კანონმდებლობიდან გამონაკლისები, როგორც კონკურენციის შემაფერხებელი ბარიერი.

კანონის მიხედვით (მუხლი 1. პუნქტი 3 1 პრიმა) კანონის მოქმედება არ ვრცელდება:

„...ი) უძრავი ქონების სახელმწიფო შესყიდვასთან, ასევე უძრავი ქონების სარგებლობის უფლებით მიღებასთან დაკავშირებულ სახელმწიფო შესყიდვებზე;...

ს) შემსყიდველი ორგანიზაციის მიერ შპს „საქართველოს ფოსტისაგან“ საფოსტო და საკურიერო მომსახურებების სახელმწიფო შესყიდვაზე;

ტ) შემსყიდველი ორგანიზაციის მიერ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – ლევან სამხარაულის სახელობის სასამართლო ექსპერტიზის ეროვნული ბიუროს მომსახურების სახელმწიფო შესყიდვაზე;..“

დასაზუსტებელია, რატომ მიიღო სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულმა კომპანიებმა ზემოაღნიშნული პრივილეგიები. ფაქტია, რომ აღნიშნული ჩანაწერი ეწინააღმდეგება კონკურენციის პრინციპებს (ზღუდავს თავისუფალ კონკურენციას) და ესკლუზიურ, განსაკუთრებულად უპირატეს პირობებში აქცევს შპს „საქართველოს ფოსტას“ და სსიპ ლევან სამხარაულის სახელობის სასამართლო ექსპერტიზის ეროვნული ბიუროს.

ჩანაწერის მიხედვით შემსყიდველ ორგანიზაციას ყოველგვარი ტენდერის გარეშე შეუძლია შეისყიდოს მომსახურება ფოსტისაგან და ექსპერტიზის ბიუროსაგან. მაშინ როცა სხვა მათი კონკურენტი კომპანიისგან მსგავსი მომსახურების შესყიდვისთვის ტენდერის გამოცხადება დასჭირდება (თუ შესასყიდი მომსახურების ღირებულება 5,000 ლარს სცილდება). უმეტესად სწორედ მსგავსი მიდგომების შედეგად იქმნება დომინირებული მდგომარეობის მქონე კომპანიები ბაზარზე. შესაბამისად, სანამ ეს კომპანიები იქნებიან პრივილეგირებულ მდგომარეობაში ექნებათ ბაზრის დიდი წილი დაკავებული, მაგრამ, როგორც კი მოექცევიან თავისუფალ საბაზრო კონკურენტულ პირობებში დაკარგავენ ბაზრის წილს და შეიძლება საერთოდ გაკოტრდნენ თუ არ გახდებიან ეფექტიანები და ხარისხიან პროდუქტს, მომსახურებას არ შესთავაზებენ კლიენტებს მისაღებ ფასად. კანონის აღნიშნული ჩანაწერი ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ იყენებს სახელმწიფო თავის უფლებებს არასწორი მიმართულებით და როგორ ზღუდავს კონკურენციას თავისი ქმედებებით, შემდეგ კი იშველიებს ანტიტრასტულ რეგულაციებს თავისი პოზიციების კიდევ უფრო გასამყარებლად (პროტექციონისტური პოლიტიკის კიდევ უფრო თავისუფლად გატარების მიზნით).

რაც შეეხება უძრავი ქონების სახელმწიფო შესყიდვასა და სარგებლობის უფლების მიღების კანონის მოქმედების სფეროდან გაყვანას, ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა თუ რატომ არ უნდა იყოს სახელმწიფო დაწესებულებები ზედმეტი რეგულირების ფუნქციებით აღჭურვილი. გაუგებარია რატომ არ უნდა ვრცელდებოდეს კანონი უძრავი ქონების შეძენასა და სარგებლობის უფლებით მიღებაზე. ამ შემთხვევაში თანხების ეკონომია არ არის საჭირო?! ან შესყიდვის პროცედურის გამჭვირვალედ და კორუფციული რისკებისაგან მაქსიმალურად დაცულად განხორციელება არ არის საჭირო?!

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე საჭიროა, კანონის მოქმედება გავრცელდეს ბაზარზე მოქმედ ყველა კომპანიაზე თანაბრად (მათ შორის შპს საქართველოს ფოსტასა და სსიპ ლევან სამხარაულის სახელობის სასამართლო ექსპერტიზის ეროვნული ბიუროზე). კანონის მოქმედება უნდა გავრცელდეს ასევე, შემსყიდველი ორგანიზაციების მიერ უძრავი ქონების შეძენასა თუ სარგებლობის უფლებით მიღებაზე (თუ რაიმე განსაკუთრებულ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ქონებაზე იქნება საუბარი, მაშინ შეიძლება დაშვებულ იქნას გამონაკლისი, შესაბამისი განმარტებითი ბარათითა და მთავრობის მიერ მიღებული ნორმატიული აქტით).

4. შესყიდვის მრავალსახეობა, როგორც ზემდეტი რეგულაციებისა და კონკურენციის შემაფერხებელი გარემოება² კანონით განსაზღვრულია შესყიდვის შემდეგი სახეები: გამარტივებული შესყიდვა, ელექტრონული ტენდერი და კონკურსი. შესაბამისად განსაზღვრულია

1) გამარტივებული შესყიდვა (CMR) - ტენდერის გარეშე შესყიდვა (პირდაპირი შესყიდვის ფორმით).

² სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2017 წლის 14 ივნისის №12 ბრძანება „ელექტრონული ტენდერის ჩატარების წესი“; სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 17 აგვისტოს №13 ბრძანება „გამარტივებული შესყიდვის კრიტერიუმები და გამარტივებული შესყიდვის ჩატარების წესი“; სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 22 მაისის №7 ბრძანებით დამტკიცებული „კონკურსის მეშვეობით საპროექტო მომსახურების სახელმწიფო შესყიდვის წესი და პირობები“

ქ) ელექტრონული ტენდერი, რომელიც თავის მხრივ მოიცავს შემდეგი სახის ტენდერებს:

- SPA – ტენდერი, რომელიც ტარდება ელექტრონული ვაჭრობის ფორმით და დაყოფილია რაუნდებად.
- NAT – ტენდერი, რომელიც ტარდება ელექტრონული ვაჭრობის დაფარული მონაცემებით, დამატებითი რაუნდების გარეშე.
- DAP – ტენდერი, რომელიც ტარდება სამუშაოს შესყიდვის მიზნით (ძირითადად სამშენებლო სამუშაოებისთვის გამოიყენება),
- MEP – ორ ეტაპიანი ელექტრონული ტენდერი, რომელიც ტარდება ფასისა და ხარისხის გათვალისწინებით
- TEP – ელექტრონული ტენდერი, რომელიც ტარდება პერეკვალიფიკაციით. გულისხმობს ელექტრონული ვაჭრობისთვის დამატებით რაუნდებში მხოლოდ იმ პრეტენდენტთა დაშვებას, რომელთა ტექნიკური დოკუმენტაცია, აგრეთვე, არსებობის შემთხვევაში, ნიმუში ან/და ექსპერტიზის დასკვნა შეესაბამება სატენდერო პირობებს
- CON – კონსოლიდირებული ტენდერი, როდესაც გარკვეული ტიპის საქონლსა თუ მომსახურებაზე ტენდერი ცხადდება ცენტრალიზებულად და შემსყიდველი ორგანიზაციები ტენდერის გარეშე ყიდულობენ საქონელსა თუ მომსახურებას (რომელიც კონსოლიდირებული ტენდერით იყო გამოცხადებული) გამარჯვებული კომპანიისაგან.
- CNT – კონკურსი, საპროექტო მომსახურების სახელმწიფო შესყიდვის ალტერნატიული საშუალება, რომელიც გამოიყენება შემსყიდველი ორგანიზაციის გადაწყვეტილებით

ქ) eProcurement სისტემაში ჩაშენებული სხვა შესყიდვის საშუალებები

- GEO ტენდერი (შესყიდვის ელექტრონული პროცედურა) – საქონლის ან მომსახურების შესყიდვა დადგენილი სპეციალური წესით, რომლის მოქმედების ვადა არ შეიძლება აღემატებოდეს 2 წელს. გამოიყენება ასევე საიდუმლო სახელმწიფო შესყიდვების განხორციელებისას; რეგლამენტირებულია.
- DEP ტენდერი (შესყიდვის ელ. პროცედურა დონორის სახსრებით) – შესყიდვის პროცედურები დონორის სახსრებით (მსოფლიო ბანკი-WB, ევროპის საინვესტიციო ბანკი-EIB, აზიის განვითარების ბანკი-ADB, ათასწლეულის გამოწვევის ფონდი - MCA Georgia, იაპონიის საერთაშორისო თანამშრომლობის სააგენტო -JICA; UNHCR, სხვა) .
- GRA (საგრანტო კონკურსი) – შესყიდვის პროცედურა, რომელიც გამოიყენება სახელმწიფო უწყებების/ორგანიზაციების მიერ გამოცხადებული საგრანტო კონკურსების ჩასატარებლად [16, გვ. 6-7].

როგორც ირკვევა კანონმდებლობით განსაზღვრულია 9 ტიპის სახელმწიფო შესყიდვის ფორმა (+3 შესყიდვის ფორმა რომელთაგან ორი ჩაშენებულია გარე, არასაბიუჯეტო

ორგანიზაციებისათვის). ჩვენი აზრით, არსებული შესყიდვების ფორმების რაოდენობა ძალიან დიდია. სისტემა არის რთული, წესებითა და რეგულაციებით დახუნძლული, იწვევს დაბნეულობას, ზრდის სისტემაში დარეგისტრირების სურვილის გაქრობის რისკს, არ არის მოქნილი და მომხმარებელზე ორიენტირებული, პრობლემატურია შემსყიდველებისთვის და ა.შ. იქმნება შესყიდვის პროცედურების ხელოვნურად დაქუცმაცების შთაბეჭდილება. ყოველივე ზემოაღნიშნული, ჩვენი აზრით, იწვევს კონკურენციის შეზღუდვასაც, შესაბამისად ჩვენი აზრით საჭიროა შემცირდეს და შესაძლებლად გამარტივდეს შესყიდვის სახეობები (როგორც რაოდენობრივად, შეძლებისდაგვარად გამარტივდეს პროცედურულადაც). **შესაძლებელია დარჩეს მხოლოდ:** გამარტივებული შესყიდვა (CMR); NAT ტენდერი (ტენდერი რომელიც ტარდება ვაჭრობის დაფარული მონაცემებით, დამატებითი რაუნდების გარეშე), რომელშიც ინტეგრირდება (რომლის საშუალებით განხორციელდება), როგორც კონსოლიდირებული ტენდერი (თუ ტექნიკურად არ არის შესაძლებელი დაიხვეწება ტენდერის მოდული) ისე DAP, TEP და SPA ტენდერები; იშვიათ განსაკუთრებულ შემთხვევებში შესაძლებელი უნდა იყოს MEP ტენდერი მაშინ, როდესაც ხარისხის ან სატენდერო დოკუმენტაციით განსაზღვრულ რომელიმე მოთხოვნას ენიჭება ძალიან მაღალი მნიშვნელობა (მაგალითად ავტომობილის წვის ოდენობა); კონკურსი (CNT), რომელშიც ინტეგრირდება GRA მოდული. არასაბიუჯეტო ორგანიზაციებისათვის შესაძლებელია დარჩეს, როგორც არის არსებული კანონმდებლობით განსაზღვრული.

5. შავი სიის არაეფექტურობა [3]

სსიპ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო ელექტრონულად აწარმოებს არაკეთილსინდისიერ პირთა რეესტრს (შავ სიას). შესყიდვის პირობების დარღვევის შემთხვევაში შემსყიდველი ვალდებულია აცნობის სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს მოხდარი ფაქტის შესახებ რის შემდეგაც სააგენტო განიხილავს პირის შავ სიაში რეგისტრაციის საკითხს. პირი შავ სიაში რეგისტრირდება ერთი წლის ვადით.

ჩვენი აზრით აღნიშნული მიდგომა არაეფექტიანია ზღუდავს კონკურენციას. არგუმენტი, იმის შესახებ, რომ არაკეთილსინდისიერი მომწოდებელია უნდა გაშავდეს და ვერ მიიღოს მონაწილეობა ერთი წლის განმავლობაში ტენდერებში, ჩემი აზრით არ არის ბოლომდე გასაზიარებელი:

-)] თავად ფაქტი, რომ მეწარმეები არაკეთილსინდისიერ პირებად არიან მოხსენიებული უკვე განსაზღვრავს დამოკიდებულებას მათდამი. არადა სწორედ ბიზნესის განვითარებაზე გადის ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური წინსვლისკენ მიმავალი გზა.
-)] სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს შემსყიდველი ორგანიზაციის კონტროლი და არა კერძო კომპანიების რეგულირება/მონიტორინგი.
-)] მსგავსი მიდგომით სახელმწიფო/სააგენტო გამოდის ჩასაფრებულის პოზიციიდან და წნეხად აწვება ბიზნესს. რაც მათ შორის ზღუდავს კონკურენციასაც.
-)] იქნებ დაშვებული შეცდომის შედეგად უფრო მობილიზებული და ეფექტური ხდება კომპანია მეორედ იგივე შეცდომა, რომ არ მოუვიდეს. აღნიშნული მიდგომით კი, გაუმჯობესების შანსი სულ მცირე ერთი წლით აღარ აქვს.

)/ იზრდება კორუფციის რისკი.

)/ შავ სიაში რეგისტრირებასთან დაკავშირებით, სააგენტო ძირითადად ერთპიროვნულად იღებს გადაწყვეტილებას, რაც არასწორია (დავების საბჭოც კი არ იხილავს).

მაგალითად, სააგენტომ მიიღო პირის გაშვების შესახებ გადაწყვეტილება, რომელიც სასამართლოში გასაჩივრდა და სააგენტომ წააგო. ამ განხილვის მანძილზე კი კომპანიამ მილიონობით ღირებულების მქონე ტენდერში მონაწილეობის შანსი დაკარგა, ვინ აგებს პასუხს ზარალის ოდენობაზე? ან სააგენტოს გამტყუნების შემთხვევაში, რა ტიპის სანქცია ემუქრება მას? აკონტროლებ, მაგრამ შესაბამისი პასუხისმგებლობა არ გაკისრია არასწორია.

)/ 5 წლის განმავლობაში (2011-2015წწ) 1000-1200-მდე, (ერთი წლის მანძილზე 477 [2015 წელს], ხოლო ყოველწლიურად საშუალოდ დამატებით 85) „გაშვებული“ ეკონომიკური აგენტი, ჩვენი აზრით, ძალიან დიდი რიცხვია [17, გვ.71]. მითუმეტეს ქვეყნისთვის, რომელიც ეკონომიკური განვითარების ჯერ კიდევ საწყის ეტაპზეა და თითოეული, ბაზარზე შექმნილი და მოქმედი („შავი სიის“ წარმოება ხომ მოქმედ კომპანიებს ეხება, რომელიც მეტ-ნაკლებად დოვლათს ქმნის) კომპანია სასიცოცხლოდ აუცილებელია ეკონომიკისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ ვსაუბრობთ პირებზე/სექტორზე, რომელთა/რომლის გამართულ მუშაობაზე/ფუნქციონირებაზე არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური ძლიერება და სახელმწიფო ინსტიტუტების ფუნქციონირება.

)/ უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 29 ოქტომბრის #19 ბრძანების - „შავი სიის წარმოების წესისა და პირობების დამტკიცების შესახებ“ მე-7 მუხლის მე-4 პუნქტის ბ) ქვეპუნქტის მიხედვით - სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო უფლებამოსილია უარი თქვას ეკონომიკური აგენტის „შავ სიაში“ დარეგისტრირებაზე, თუ პრეტენდენტის „შავ სიაში“ დარეგისტრირებით მნიშვნელოვნად დაირღვევა ბაზარზე კონკურენციის დაცვისა და საჯარო და კერძო ინტერესების პროპორციულობის პრინციპები. თუმცა, არსად არ არის გაწერილი, თუ რომელი მეთოდოლოგიის საფუძველზე უნდა მოხდეს ამის შეფასება.

კანონმდებლობის მიხედვით, კონკურენციის სააგენტოს საწყის პერიოდში 3 თვიანი ვადა აქვს შესაბამისი ბაზრის კვლევისთვის, რომელიც შეიძლება 10 თვემდე გაიზარდოს. ასევე, მთელი დეპარტამენტი/სააგენტო მუშაობს იმის დასადგენად, ირღვევა თუ არა ამა თუ იმ ბაზარზე კონკურენციის პრინციპები. ამასთან, შემუშავებული და დამტკიცებულია მთელი რიგი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, მათ შორის, სასაქონლო ბაზრების კვლევის და კონცენტრაციის დონის დადგენის მეთოდოლოგიები.

ამდენად ცხადია, რომ შესაბამისმა ორგანომ შეუძლებელია 2 თვეში (არაუმეტეს 3 თვისა) დაადგინოს, ირღვევა თუ არა (მისი გადაწყვეტილებით დაირღვევა თუ არა) ბაზარზე კონკურენციის პრინციპები. მითუმეტეს, იმ პირობებში როდესაც ამ ორგანოს

შესაბამისი ინსტიტუციური შესაძლებლობა და სათანადო კვალიფიკაცია არ გააჩნია, მისი პროფილიდან გამომდინარე.

- „გაშავებული“ კომპანიის მფლობელს შეუძლია არაუმეტეს 6 დღეში დაარეგისტრიროს ახალი კომპანია (თუ უკვე დარეგისტრირებული არ აქვს) რომელიც შეძლებს ტენდერებში მონაწილეობის მიღებას.

აღნიშნული კიდეც ერთხელ ადასტურებს მოსაზრებას შავი სიის არაეფექტურობის შესახებ. ე. ი. „შავი სიის“ წარმოება ზედმეტი, ფუჭი ფუნქციაა.

ზემოთ მოტანილი არგუმენტების საპირწონედ შეიძლება ითქვას, „შავი სიის“ არსებობა აუცილებელია იმისთვის, რომ თავი დავიცვათ არაკეთილსინდისიერი ეკონომიკური აგენტებისგან და გავუფრთხილდეთ სახელმწიფო სახსრების არაეფექტურ ხარჯვას.

- არაკეთილსინდისიერი კომპანიებისაგან თავის დაცვა უნდა ხდებოდეს პირგასამტეხლოს პრინციპით და არა პირის ჩამოშორებით სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილეობისაგან. ანუ, ხელშეკრულებაში უნდა იყოს შესაბამისი სანქციები ჩადებული პირობების დარღვევის შემთხვევაში ზარალის სრულად ანაზღაურების თაობაზე.

- ის, რომ ხელშეკრულების პირობა ვერ შევასრულე არ ნიშნავს, რომ აუცილებლად არაკეთილსინდისიერი ვარ. სახელმწიფო სახსრების არაეფექტურად ხარჯვა რომ არ მოხდეს, ზარალის ანაზღაურება უნდა დაევალოს კომპანიას. აღნიშნული გააოცმაგებს კერძო კომპანიის ყურადღებას და მინიმუმამდე შეამცირებს ხელშეკრულების არშესრულების რისკს.

- ასევე, დავები ყოველი ხელშეკრულების დარღვევის შესახებ, უნდა წყდებოდეს ფართოდ აპრობირებული და პრაქტიკაში დამკვიდრებული პრინციპის საფუძველზე არბიტრაჟის/სასამართლოს გზით (სამართალის მიერ, განსაკუთრებულად შემუშავებული წესის მიხედვით) და არა ერთი სახელმწიფო უწყების მიერ, მითუმეტეს თუ ეს უწყება ეწევა იმავე სისტემის მონიტორინგს, სადაც დავა წარმოიშვა (მიზანშეუწონელია დავების განხილვა ხდებოდეს იმ უწყებაში, რომელიც სისტემის მონიტორინგზეა პასუხისმგებელი).

მითუმეტეს, რომ პირის „გაშავება“ სახელმწიფოს ზარალს ვერ აუნაზღაურებს. თუ ხელშეკრულებით ზარალის ანაზღაურება განსაზღვრულია, მაშინ „შავი სიის“ წარმოება საერთოდ აზრს კარგავს.

- რაც შეეხება თაღლითებს, ანუ ხელშეკრულების მოპოვების მიზნით არაკეთილსინდისიერი ქმედების ჩადენას, რა გარანტიაა, რომ ერთი წლის მერე ეს კომპანიები იგივეს არ ჩაიდენენ. მათ პასუხი უნდა აგონ კანონის მთელი სიმკაცრით და არა სახელმწიფო შესყიდვების კანონით დარეგულირებული ადმინისტრაციული პროცედურებით.

უნდა აღინიშნოს ასევე, რომ 2017 წელს ტენდერებში მონაწილე პრეტენდენტთა საშუალო რაოდენობა წარმოადგენს 2.14 ერთეულს (ანუ გამოცხადებულ ტენდერში საშუალოდ მხოლოდ 2.14 ეკონომიკური აგენტი იღებს მონაწილეობას) [16, გვ.16]. ჩვენი აზრით, ციფრი ძალიან მცირეა, რისი მიზეზიც სხვა ფაქტორებთან ერთად სწორედ „შავი სიის“ წარმოება

შეიძლება იყოს. კომპანიები მსგავსი დამოკიდებულების გამო, თავს იკავებს ტენდერებში მონაწილეობისაგან (თუმცა, ეს მხოლოდ ვარაუდია, რომელიც საკითხთან ლოგიკური მიდგომის შედეგად ჩამოგვიყალიბდა).

ამრიგად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვფიქრობთ, რომ „შავი სიის“ წარმოება არაეფექტური მექანიზმია და იგი უფრო მეტ პრობლემას ქმნის (ბიუროკრატიული წნეხია ბიზნესზე), ვიდრე აგვარებს. შესაბამისად ვფიქრობთ, რომ შავი სიის წარმოება უნდა გაუქმდეს.

6. თეთრი სია, როგორც კონკურენციის შემზღუდველი გარემოება [4]

სსიპ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო ელექტრონულად აწარმოებს სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილე კვალიფიციურ მიმწოდებელთა რეესტრს (თეთრ სიას).

„თეთრი სია“ წარმოადგენს სააგენტოს მიერ ელექტრონულად წარმოებულ ოფიციალურ რეესტრს, რომელშიც რეგისტრირებული მიმწოდებელი, რეგისტრაციიდან ერთი წლის განმავლობაში, სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილეობისას სარგებლობს კანონმდებლობით გათვალისწინებული გამარტივებული პროცედურებით.

თუ შავი სიის წარმოებაზე ვამბობდით, რომ ზღუდავს კონკურენციას და არაეფექტური მექანიზმია, „თეთრი სიის“ წარმოებაზე ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ იგი ეწინააღმდეგება კონკურენციის პრინციპებს. შესაბამისად, ეწინააღმდეგება „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ საქართველოს კანონს (კანონის მე-2 მუხლის ბ ქვეპუნქტს). ასევე, არაეფექტურია და ზრდის კორუფციის რისკს.

) თავად ტერმინი „შესყიდვებში მონაწილე კვალიფიციურ მიმწოდებელთა რეესტრი“ დამაბნეველი და დისკრიმინაციულია.

ის კომპანიები, რომლებიც თეთრ სიაში არ არიან რეგისტრირებული არაკვალიფიციურები არიან? ან თეთრი სია რა გარანტიებს ქმნის იმისა, რომ მასში მოხვედრილი კომპანია კვალიფიციურია.

აღნიშნული არაპირდაპირ მიანიშნებს, რომ სახელმწიფო შესყიდვების მაკონტროლებელი ორგანო ირიბად რეკომენდაციას უწევს შემსყიდველ ორგანიზაციას, თუ რომელ მიმწოდებელ კომპანიასთან/კომპანიებთან დაიკავოს ურთიერთობა. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემი გახდება პირდაპირი/გამარტივებული შესყიდვის შემთხვევაში (ორგანიზაციამ სახელმწიფო შესყიდვების განხორციელებისას, უპირატესობა მიანიჭოს თეთრ სიაში რეგისტრირებულ კომპანიას).

) შესაბამისი ორგანოს ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს შემსყიდველი ორგანიზაციების (სახელმწიფო ორგანიზაციების) კონტროლი და არა კერძო კომპანიებისათვის პრივილეგიების მინიჭება.

მითუმეტეს, რომ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მსგავსი მიდგომა ჩვენი აზრით, დისკრიმინაციულია და არღვევს კონკურენციის პრინციპებს, უპირატეს მდგომარეობაში აყენებს კომპანიების გარკვეულ ჯგუფს.

სხვა ფაქტორებს/შეღავათებს თავი რომ დავანებოთ, უპირატეს მდგომარეობაში აყენებს მარტო იმიტომ, რომ შესყიდვების მაკონტროლებელ ორგანოს, ერთპიროვნულად

(ფორმალური პროცედურების შესაბამისად), წარჩინებულ/კარგ მომწოდებლად ყავს აღიარებული/რეგისტრირებული კომპანია (ჩვენი აზრით მაკონტროლებელი ორგანოს საქმე არ არის გაარჩიოს და უპირატესობა მიანიჭოს თავის კონტროლის სფეროში მოქმედ კომპანიებს).

აღნიშნული იწვევს ბიძგს შემსყიდველებისათვის, რომ უპირატესობა მიანიჭონ თეთრ სიაში მოხვედრილ კომპანიებს (მაგ. კონტროლის პალატამ ან შემოსავლების სამსახურმა რომ გაუწიოს რეკომენდაცია რომელიმე აუდიტს, რომ კარგია... და. ა. შ).

ზემოაღნიშნული ნათლად ადასტურებს, რომ თეთრი სიის წარმოება ეწინააღმდეგება კონკურენციის კანონმდებლობას და ზოგად პრინციპებს. არ შეიძლება ეკონომიკურ აგენტთა გარკვეული რაოდენობა უპირატეს მდგომარეობაში ჩააყენო (რაც არ უნდა პირნათლად ასრულებდეს ხელშეკრულების პირობებს) და შეუქმნა სხვა ეკონომიკური აგენტებისაგან განსხვავებული/უკეთესი პირობები.

-) როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „თეთრი სია“ ერთგვარ რეკომენდაციას წარმოადგენს შემსყიდველი ორგანიზაციისათვის და ხაზს უსვამს მიმწოდებელი კომპანიის კვალიფიციურობას, მაგრამ კრიტერიუმები, რომლითაც ფასდება ამა თუ იმ კომპანიის კვალიფიციურობა, ჩვენი აზრით ფორმალურია და არ არის საკმარისი. არ არის გარანტია იმისა (მინიმუმამდეც კი არ ამცირებს ალბათობას), რომ „თეთრ სიაში“ მოხვედრილი კომპანია პირნათლად შეასრულებს თავის ვალდებულებას და პრობლემა არ შეიქმნება.

მაგ. იმისათვის, რომ კომპანია დარეგისტრირდეს „თეთრ სიაში“: უნდა წარადგინოს ორი დადებითი რეკომენდაცია ბოლო სამი წლის განმავლობაში ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულების შესახებ, რომლის ღირებულება არ უნდა იყოს 5 000 ლარზე ნაკლები; ეკონომიკური აგენტი არ უნდა იყოს ნასამართლელი, უკანასკნელი სამი წლის მანძილზე უნდა ჰქონდეს არა ნაკლებ 1 000 000 ლარის საერთო ბრუნვა, მაგრამ ბოლო წლის განმავლობაში არანაკლებ 200 000 ლარისა ან ჯეროვნად უნდა ჰქონდეს შესრულებული უკანასკნელი სამი წლის განმავლობაში გაფორმებული სულ მცირე 20 სახელმწიფო შესყიდვის შესახებ ხელშეკრულება, მაგრამ ბოლო წელს არანაკლებ ხუთი ხელშეკრულებისა და ა. შ. [4, მუხლი 3]

ამასთან, ვინ არის პასუხისმგებელი იმაზე, თუ თეთრ სიაში მოხვედრილი კომპანია ვერ შეასრულებს ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებებს. მაკონტროლებელ ორგანოს, რომელიც ერთპიროვნულად, ფორმალური პროცედურების საფუძველზე (ჩვენი აზრით ის მოთხოვნები, რომელიც საჭიროა თეთრ სიაში მოსახვედრად ფორამლურია), იღებს პირის თეთრ სიაში შეყვანის გადაწყვეტილებას, არანაირი პასუხისმგებლობა არ ეკისრება ამ შემთხვევაში. აღნიშნული კიდევ უფრო უკარგავს აზრს და მხოლოდ დამატებით, რუტინულ საქმედ დაჰყავს თეთრი სიის წარმოება.

-) თეთრი სიის წარმოება არაფრისმომცემი და რუტინული რომ არის, ეს დასტურდება ასევე შემდეგი გარემოებით:

თეთრ სიაში მოხვედრა არ არის გარანტია იმისა რომ კომპანია აუცილებლად გაიმარჯვებს ტენდერში. შემსყიდველი ვერ მიანიჭებს უპირატესობას მას და ვერ

გაუფორმებს ხელშეკრულებას იმის გამო, რომ კომპანია თეთრ სიაშია, თუ მან ტენდერში ვერ გაიმარჯვა (დამარცხებულ კომპანიასთან ხელშეკრულებას ვერ გააფორმებს). შესაბამისად, თეთრი სიის წარმოება რეალურად არაფრისმომცემია არც კომპანიისათვის და არც შემსყიდველისათვის, გარდა იმისა, რომ დამატებით დროს და ენერგიას მოითხოვს და უფრო მეტ პრობლემას ქმნის საერთო ჯამში, ვიდრე აწესრიგებს საკითხს.

-) აქვე შეიძლება ითქვას, რომ თეთრი სიის წარმოება წინააღმდეგობრივია. ერთის მხრივ, გამოყოფს კარგ/წარჩინებულ მიმწოდებლებს, რომელთაც ტენდერში მონაწილეობისათვის წარსადგენ საბუთებს უმსუბუქებს, ხოლო მეორეს მხრივ, არანაირ არსებით გარანტიას არ უქმნის, რომ ის ტენდერში გაიმარჯვებს.

აღნიშნული თეთრი სიის წარმოების მიზანსაც კი ეჭვქვეშ აყენებს. მითუმეტეს, რომ „თეთრი სიის“ წარმოების მიზნობრიობის შესახებ არაფერია კანონმდებლობაში ნათქვამი.

-) ზემოაღნიშნულ არგუმენტებს თავი რომ დავანებოთ, უბრალოდ რამდენად უნდა იყოს მაკონტროლებელი ორგანოს ფუნქცია, განიხილოს და უპირატეს მდგომარეობაში ჩააყენოს თავისი კონტროლის სფეროში მოქმედი კომპანიების გარკვეული ჯგუფი. მითუმეტეს, როცა მაკონტროლებელი ორგანო სახელმწიფო უწყებების, ამ შემთხვევაში, მათ მიერ განხორციელებული შესყიდვების მონიტორინგს ეწევა.

პასუხი ალბათ ცალსახაა, აღნიშნული ფუნქციით არ უნდა იყოს აღჭურვილი.

-) არ არის გამართლებული ასევე, შეზღუდო კომპანიების უფლებები იმ დროს როცა ისინი ფებს იდგამენ/ვითარდებიან და ახალი შექმნილები არიან. არსებული მოდელით კი კომპანიას, რომელიც ახალი შექმნილია და ახლა იდგამს ბაზარზე ფებს, ყოველგვარი შანსი რომ თეთრ სიაში მოხვდეს, დაკარგული აქვს (თუ არ მოახდინა სხვა უფრო დიდი „სტაჟის“ მქონე კომპანიასთან გარიგება).

აღნიშნული კიდევ უფრო გაუგებარს და ბუნდოვანს ხდის თეთრი სიის წარმოების მიზანს (მითუმეტეს, რომ მიზნობრიობა უცნობია). გამოდის, რომ ახლად შექმნილი კომპანია „აპრიორი“ არაკვალიფიციურია და ბევრი უნდა იშრომოს, რომ მოიპოვოს თეთრ სიაში დარეგისტრირების უფლება, რომელიც უპირატეს მდგომარეობაში ჩააყენებს მას სხვა ახლად შექმნილ, თუ დაბალი ბრუნვის, თუ მცირე რაოდენობის გარიგებების მქონე კომპანიასთან.

-) ასევე, თეთრი სიის წარმოება ზრდის კორუფციულ რისკს.

ზემოაღნიშნული არგუმენტების საპირწონედ შეიძლება ითქვას, რომ „თეთრი სიის“ წარმოება ხელს უწყობს ბიზნესის წახალისებას.

-) პროცედურა, რომელიც არღვევს კონკურენციის პრინციპებს, მიმართულია კონკრეტული ჯგუფის/რაოდენობის ეკონომიკური აგენტების უპირატეს მდგომარეობაში ხელშეწყობისაკენ, არ შეიძლება იყოს მომგებიანი ეკონომიკისთვის და ვერ წახალისებს ბიზნესს.

მითუმეტეს, სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ თეთრ სიაში დარეგისტრირებულ კომპანიათა რიცხვი მცირეა. მაგ. 2015 წელს თეთრ სიაში შეყვანილი იქნა 62 კომპანია მაშინ, როდესაც შავ სიაში დაარეგისტრირეს 477 ეკონომიკური აგენტი (პასუხი წახალისებასთან დაკავშირებით, ჩვენი აზრით, ცალსახაა) [17, გვ.75]. ამასთან, 2017 წელს შავ სიაში დარეგისტრირებული იქნა 465 მიმწოდებელი/კომპანია, ხოლო გაფთხილება მიეცა 259 კომპანიას. რაც შეეხება თეთრ სიას, 2017 წელს თეთრ სიაში დაარეგისტრირეს 77 ხოლო რეგისტრაცია გაუგრძელეს 44 (ჯამში 124 კომპანია) კომპანიას [16, გვ. 30-31]. 2017 წელს შავ სიაში თითქმის 4-ჯერ მეტი მიმწოდებელი/კომპანია იქნა რეგისტრირებული ვიდრე თეთრ სიაში. ეს იმ ფონზე, როცა თეთრ სიაში რეგისტრირების პირობები 2017 წელს გამარტივდა.

შავ სიაში ყოველწლიურად დარეგისტრირებულ კომპანიათა რიცხვი იმდენად დიდია, რომ ლოგურად ჩნდება კითხვა, რამდენად სერიოზული მიზეზის გამო არის „გაშავებული“ ესა თუ ის მიმწოდებელი?! შავი სიის წარმოება თუ არ გაუქმდება დასახვეწი ხომ არ არის კანონმდებლობის მოთხოვნები?! ეს, ასევე ნიშნავს, რომ შესყიდვების ბაზარზე, მაგალითად, მომავალ წელს ოპერირების უფლებით ვერ ისარგებლებს 477 კომპანია, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახება კონკურენციის დონეზე.

ამრიგად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვფიქრობთ, რომ „თეთრი სიის“ წარმოება ეწინააღმდეგება კონკურენციის პრინციპებს. იგი არაეფექტური მექანიზმია და უფრო მეტ პრობლემას ქმნის, ვიდრე აგვარებს. შესაბამისად, ჩვენი აზრით, თეთრი სიის წარმოება უნდა გაუქმდეს.

7. სახელმწიფო შესყიდვების აღსრულებაზე პასუხისმგებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის საკითხები

აღსანიშნავია, რომ 2011 წელს განხორციელებული რეფორმის შედეგად, გაერთიანდა სსიპ „სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო“ და სსიპ „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო“. კერძოდ, 2011 წლის 19 დეკემბერს გამოიცა საქართველოს პრეზიდენტის #3829 ბრძანებულება. ბრძანებულების მიხედვით, განხორციელდა რეორგანიზაცია სსიპ-სახელმწიფო შესყიდვებისა და სსიპ-თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოები და 2012 წლის 1 იანვრიდან შეიქმნა სსიპ-კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო. ცვლილებების შედეგად ახლად შექმნილ სააგენტოს ევალებოდა, როგორც „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“, ისე „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ კანონების აღსრულების მონიტორინგი.

სააგენტოს ფუნქციები განისაზღვრა საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილებით - საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ. დადგენილების მიხედვით: სააგენტოს სტრუქტურა ჩამოყალიბდა შემდეგი ფორმით: ა) კონკურენციის დეპარტამენტი; ბ) საინფორმაციო ტექნოლოგიების დეპარტამენტი; გ) მონიტორინგის დეპარტამენტი; დ) იურიდიული დეპარტამენტი; ე) ადმინისტრაციული დეპარტამენტი; ვ) ანალიტიკური ჯგუფი [20; მუხლი 5. პუნქტი 2]. ხოლო სტრუქტურული ერთეულების ფუნქციები და საქმიანობის წესი უნდა განსაზღვრულიყო შინაგანაწესით [20; მუხლი 5.

პუნქტი 3]. უნდა აღინიშნოს, რომ 2014 წელს რეფორმის შედეგად მოხდა სსიპ „კონკურენციისა და სახელმწიფო შეყიდვების სააგენტოს“ გაყოფა ორ ინსტიტუტად/უწყებად; გაყოფის შედეგად შეიქმნა სსიპ „კონკურენციის სააგენტო“ (საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 14 აპრილის #288 დადგენილება) და სსიპ „სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო“ (საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 23 აპრილის #306 დადგენილება).

როგორც ვხედავთ, განხორციელებული რეფორმა მალე (წელიწადნახევარში) შემოიბრუნდა უკან და გაერთიანებული სტრუქტურა ისევ დაიყო ორ სხვადასხვა დაწესებულებად. აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას:

1) ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი კონკურენციის სააგენტოსათვის ისეთივე დაკვირვების სფეროა, როგორც ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის ბაზრები.

როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი ერთ-ერთი უმსხვილესია. იგი ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის დაახლოებით 10%-ს უტოლდება.

შესაბამისად, სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე კონკურენციის დაცვა/კონკურენტული გარემოს შექმნა და ბაზრის კონკურენციის კუთხით მონიტორინგი, ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს.

აღნიშნული, „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ საქართველოს კანონითაც დასტურდება:

კანონის ერთ-ერთი მიზანია „სახელმწიფო საჭიროებისათვის აუცილებელი საქონლის წარმოების, მომსახურების გაწევისა და სამშენებლო სამუშაოს შესრულების სფეროში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარება“ (მუხლი 2. პუნქტი. ბ).

კანონის მე-13 მუხლით განსაზღვრულია, რომ „ . . . შესყიდვაში მონაწილეობის მისაღებად . . . საკვალიფიკაციო მონაცემებისთვის წაყენებული მოთხოვნები უნდა იყოს სამართლიანი და არადისკრიმინაციული და ხელს უნდა უწყობდეს ჯანსაღი კონკურენციის დამკვიდრებას.“

კანონის მე-5 თავის, რომელიც შეეხება შესყიდვების მონიტორინგს და კონტროლს, 22-ე მუხლის მიხედვით, „შესყიდვის პროცესის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის მიზნით სააგენტო ახორციელებს მონიტორინგს შესყიდვის პროცესში ისეთი პრინციპების დაცვაზე . . . ღია და ეფექტიანი კონკურენციის უზრუნველყოფა, რაციონალური და თავისუფალი არჩევანის შესაძლებლობა“.

სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება პირდაპირპროპორციულად აისახება, როგორც აღნიშნული ბაზრის, ისე ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე (გამომდინარე ბაზრის მასშტაბიდან). საკითხს მგრძნობიარობას მატებს ისიც, რომ ბაზარზე მოქმედი შემსყიდველები არიან სახელმწიფო ორგანიზაციები, ანუ ორგანიზაციები, რომელიც არ არის ორიენტირებული მოგებაზე. მათზე არ მოქმედებს ეგრეთ წოდებული „უხილავი ხელის“ პრინციპი და არ არის კონკურენტულ მდგომარეობაში სხვა შემსყიდველებთან.

შესაბამისად, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აღნიშნულ ბაზარზე კონკურენციის დაცვას, საქმიანობის გამჭვირვალობას და სიმარტივეს, რომლისკენაც უნდა იყოს მიმართული შესაბამისი მარეგულირებელი აქტები.

სწორედ, ზემოაღნიშნული მიზეზების გამო მოხდა კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოების გაერთიანება. შესაბამისად, ჩვენი აზრით, მიზანშეუწონელი იყო ამ სტრუქტურის ისევ ცალ-ცალკე სააგენტოებად დაშლა (ერთიანი ორგანოს/სააგენტოს სტრუქტურულ, ფუნქციურ და რეგულირების კუთხით უპირატესობაზე აქ, ამჯერად, აღარ შეგჩერდებით). უკეთესი იქნებოდა მომხდარიყო ერთიანი სააგენტოს შიდა რეორგანიზაცია და ფუნქციური დახვეწა, ვიდრე ისევ ცალ-ცალკე სააგენტოებად დაშლა.

-) ორი სააგენტოს გაერთიანება (სახელმწიფო შესყიდვებისა და კონკურენციის რეგულირების ერთ სააგენტოში თავმოყრა) არ იყო „ახალი ველოსიპედის გამოგონება“. გადაწყვეტილება, ზემოთ მოყვანილ მიზეზებთან ერთად, დაფუძნებული იყო ინსტიტუციური მოწყობის კუთხით განხორციელებულ კვლევაზე. კვლევებისას განხილული იქნა ევროპის სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილება კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის შესახებ. არჩევანი შეჩერდა შვედურ მოდელზე, რომელიც აპრობირებულია და ერთ-ერთ წარმატებულ მოდელად ითვლება ევროპაში. შვედური მოდელის მიხედვით, სახელმწიფო შესყიდვებისა და კონკურენციის კანონმდებლობის განხორციელების მონიტორინგი ერთ უწყებაშია თავმოყრილი. ჩაითვალა, რომ საქართველოს ბაზრის მოცულობისა და ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, უმჯობესი იქნებოდა კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის რეფორმა შვედური (ევროპაში აპრობირებული და მისაღები) მოდელის საფუძველზე განხორციელებულიყო.

შვედური მოდელის მიხედვით, შვედეთის კონკურენციის სააგენტოს მართავს დირექტორი, რომელსაც ჰყავს მოადგილე. სააგენტოს სტრუქტურა მოიცავს 7 დეპარტამენტს: კონკურენციის აღსრულების/ზედამხედველობის დეპარტამენტი (Competition Enforcement Department (AK)), სახელმწიფო შესყიდვების აღსრულების/ზედამხედველობის დეპარტამენტი (Public Procurement Enforcement Department (AU)), ადმინისტრაციული დეპარტამენტი (Administrative Department), კომუნიკაციებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტი (Department for communications and international affairs), იურიდიული დეპარტამენტი (Legal Department), მთავარ ეკონომისტთა დეპარტამენტი (Chief Economist's Department), ადვოკატირების დეპარტამენტი (Advocacy Department) [21].

შესაბამისად, მიზანშეუწონილად მიგვაჩნია, რეფორმა განხორციელდეს მოწინავე ევროპული პრაქტიკის, შვედური მოდელის, სრულყოფის შესაბამისად, რაც, ჩვენი აზრით, უფრო ეფექტურს გახდის შესაბამისი პოლიტიკის აღსრულებას.

ამრიგად ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, იმასათვის რომ სახელმწიფო შესყიდვების სისტემა გახდეს უფრო ეფექტიანი და ბაზარზე შეიქმნას უკეთესი კონკურენტული გარემო ვფიქრობთ:

1. ტენდერის გამოცხადების მონეტარული ზღვარი უნდა გაიზარდოს. ჩვენი აზრით, უმჯობესია, თუ 5,000 ლარიანი ზღვარი გაიზარდება 50,000 ლარამდე. 2. კანონმდებლობა უნდა იძლეოდეს, ჩაშლილი ტენდერის შემდეგ, პირდაპირი შესყიდვის განხორციელების საშუალებას. მაგ. ტენდერის სამჯერ ჩაშლის შემთხვევაში (იმ მიზეზით რომ არავინ არ მიიღო მონაწილეობა) უნდა იყოს გამარტივებული/პირდაპირი შესყიდვის განხორციელების საშუალება. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ კორუფციული შესაძლებლობების აღბათობა იზრდება ამ შემთხვევაში არ არის გასაზიარებელი. სათანადო მონიტორინგის სისტემა საკანონმდებლო მოთხოვნები და გამჭვირვალობა აღნიშნულ რისკს ამცირებს და ზემოაღნიშნული მიდგომით უფრო ეფექტიანი ხდება სისტემა. 3. შესყიდვების კანონმდებლობა თანაბრად უნდა გავრცელდეს ყველა საბიუჯეტო ორგანიზაციაზე (თუ რაიმე განსაკუთრებულ და ობიექტურად გამართლებულ შემთხვევასთან არ გვაქვს საქმე) 4. უნდა შემცირდეს შესყიდვის სახეები 5. უნდა გაუქმდეს შავი და თეთრი სიის წარმოების ვალდებულება 6. კონკურენციის და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოები უნდა გაერთიანდეს.

ამრიგად, ზემოაღნიშნული ღონისძიებების გატარების შედეგად, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვნად გააუმჯობესდება სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე კონკურენტული გარემო და გაიზარდება სისტემის ეფექტიანობის ხარისხი.

Competition Problems in the State Procurement System

Lasha Mgeladze

PHD Student at Technikal University of Georgia

lmgeladze@gmail.com

Issue The article deals with state procurement and competition (antimonopoly) topics. It discusses the main areas of the country and business – regulations related to the state procurement system that are defined by legislation and their impact on the competitive environment (in regard to the protection of competition principles).

Consequently, the article explores the monetary limits required for the announcement of the tender, regulations related to the direct / simplified procurement, the range of the regulatory legislation and exceptions, procurement types regulated by law, issues related to managing black and white lists, the aspects of legal arrangement of the State Procurement Agency and the Competition Agency.

In conclusion, the article proposes recommendations for improvement of the procurement system. Namely: 1. The monetary margin for tender announcement should be increased to 50,000 GEL. 2. The law should permit direct procurement (without the necessity of agreeing with the controlling body) after the failed tender. 3. Procurement legislation should equally impact all budgetary organizations (unless there are any special and objective justified case) 4. Types of procurement should be decreased 5. Obligation of managing black/white lists should be eliminated 6. Competition Agency and State Procurement Agency should be merged.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონი
2. „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ საქართველოს კანონი
3. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 29 ოქტომბრის #19 ბრძანება - „შავი სიის წარმოების წესისა და პირობების დამტიცების შესახებ“
4. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2016 წლის 26 თებერვლის #2 ბრძანება - „თეთრი სიის წარმოების წესისა და პირობების დამტიცების შესახებ“
5. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 17 აგვისტოს №13 ბრძანება დამტიცებული „გამარტივებული შესყიდვის კრიტერიუმები და გამარტივებული შესყიდვის ჩატარების წესი“
6. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2017 წლის 14 ივნისის №12 ბრძანება „ელექტრონული ტენდერის ჩატარების წესი“
7. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2016 წლის 28 ივლისის №11 ბრძანება „ორეტაპიანი ელექტრონული ტენდერისა და ორეტაპიანი გამარტივებული ელექტრონული ტენდერის ჩატარების წესი“
8. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 22 მაისის №7 ბრძანება „კონკურსის მეშვეობით საპროექტო მომსახურების სახელმწიფო შესყიდვის წესი და პირობები“
9. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2017 წლის 14 ივნისის №12 ბრძანება „ელექტრონული ტენდერის ჩატარების წესი“
10. კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო, 2011 წლის საქმიანობის ანგარიში
http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/cspa_report_2011.pdf.aspx
11. კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო, 2012 წლის საქმიანობის ანგარიში თბილისი 2013წ. შპს „Exclusive Print +“
http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/cspa_report_2012.pdf.aspx
12. კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო, 2013 წლის საქმიანობის ანგარიში თბილისი 2014 წ. ქ. თბილისი შპს „პოლიგრაფი“
http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/spa_report_2013.pdf.aspx
13. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო 2014 წლის ანგარიში - თბილისი 2015 წელი
<http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/2014-tslis-angarishi-geo.pdf.aspx>

14. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო 2015 წლის ანგარიში - თბილისი 2016 წელი
<http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/2015-wlis-angarishi.pdf.aspx>
15. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო 2016 წლის საქმიანობის ანგარიში 2017წ.
<http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/SPA-Report-2016-geo.pdf.aspx>
16. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს 2017 წლის საქმიანობის ანგარიში - თბილისი 2018წ. <http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/angarishi-2017.pdf.aspx>
17. ლაშა მგელაძე - „შავი“ და „თეთრი“ სია - სახელმწიფო შესყიდვების სისტემაში კონკურენციის შემზღუდავი თუ წამახალისებელი ფაქტორები, საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი ახალი ეკონომისტი 2017წ. #3
18. ლაშა მგელაძე - „სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის სრულყოფის გზები“, საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი ახალი ეკონომისტი 2017წ. #2
19. ლაშა მგელაძე - „საჯარო სამსახურის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები“ ნაშრომი/წიგნი 2018წ. გამომცემლობა იურისტების სამყარო
20. საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილება - საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ
21. შვედეთის კონკურენციის სააგენტოს ოფიციალური ვებ-გვერდი
<http://www.konkurrensverket.se/en/omossmeny/about-us/organisation/>